

Notaris carlins a Catalunya (1833-1840) de Joan-Xavier Quintana i Segalà

Carlos Pizarro Carrasco

«Nada ha entorpecido tanto la consolidación y marcha del sistema constitucional [...] como la permanencia de los Escribanos antiguos en los Ayuntamientos. Todo Ayuntamiento en que haya un escribano jamás hará nada.»

FRANCISCO JAVIER ISTÚRIZ Y MONTERO, 1785-1871

RESSENYA: JOAN-XAVIER QUINTANA I SEGALÀ. *Notaris carlins a Catalunya (1833-1840)*. Barcelona, Fundació Noguera (Col·lecció Estudis), 2016. 225 pàgines, amb taules. [17,5 x 24 cm]

Durant la Primera Guerra Carlina (1833-1840), una sèrie de notaris catalans es van posicionar a favor del pretendent Carles Maria Isidre. Uns van exercir el seu ofici a les institucions públiques dins el territori dominat pels carlins; d'altres, fins i tot, van participar en la lluita armada contra liberals i partidaris de la reina Isabel II. En aquest context, cal destacar especialment aquells que van actuar a Berga entre els mesos de juliol de 1837 i 1840, mentre la capital del Berguedà va ser el centre polític i administratiu del carlisme a Catalunya, sota la direcció de la Junta Superior Governativa de Catalunya –anomenada aleshores *Junta de Berga*–.

Al setembre de 1833, la mort de Ferran VII sense descendència masculina va deixar oberta una ferida molt difícil de cicatritzar en la societat espanyola. D'una banda, va suposar l'enfrontament entre dos grups en principi partidaris de l'Antic Règim: els fidels a Isabel II, que regnaria (sota la regència de la seva mare Maria Cristina) gràcies a la *Pragmàtica Sanción* de 1830, la qual permetia

la successió femenina del tro per línia directa; i d'una altra banda, els que recolzaven el pretendent Carles Maria Isidre, germà de l'anterior monarca. Així mateix, es va obrir un conflicte ideològic entre els absolutistes i els liberals constitucionalistes, que reivindicaven una monarquia parlamentària i els valors de la Constitució de Cadis; a partir de 1834, però, aquests darrers van entrar al govern isabelí i van sumar els seus esforços contra el carlisme, aconseguint que s'introduís la legislació liberal a les zones que estaven sota el control de la Regència.

Notaris carlins a Catalunya (1833-1840) és el primer estudi monogràfic sobre els escrivans que van abraçar aquesta opció absolutista al Principat, tot aportant noves i valuoses dades sobre la seva trajectòria política i professional així com la dels notaris isabelins. De la mà d'una contextualització històrica acurada, Joan-Xavier Quintana i Segalà, especialista en la història del carlisme i arxiver, demostra la importància que va tenir l'aparell administratiu carlí durant la primera guerra a través dels seus fedataris públics, que van ser determinants (des dels ajuntaments, jutjats, comptadories d'hipoteques i altres institucions) per frenar la implantació del model liberal. D'altra banda, proporciona elements més que suficients per distingir els protocols dels dos bàndols en guerra, tot i que ad-

met les dificultats documentals i de coneixement històric que impedeixen presentar-ne una nòmina exacta dels notaris respectius. Un treball de recerca arxivística solvent i exhaustiu, basat sobretot en fonts notariales i de la Reial Audiència, permet també a l'autor portar a terme una investigació prosopogràfica de la vida administrativa d'aquests professionals del dret (adjudicació del títol de notari, trasllats, permutes, expedients sobre conveniència política i depuracions, etc.), fortament condicionada pel context bèl·lic però sotmesa també al marc jurídic i als costums de l'ofici. Amb tot això, ofereix a l'especialista una oportunitat única per entendre la configuració de les sèries documentals notariales i les seves absències en els nostres dies.

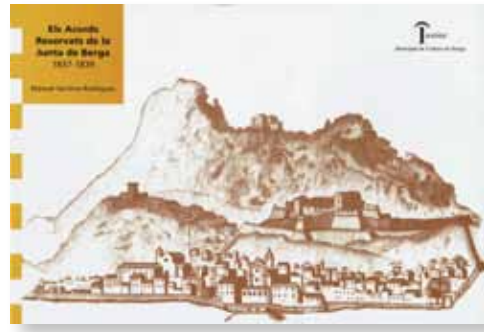
L'estructura del llibre, subdividit en capítols, gira entorn de tres grans apartats. Una introducció dóna a conèixer les fonts documentals i bibliogràfiques i les particularitats metodològiques del treball. En segon lloc, una anàlisi sincrònica del món

notarial (ofici de notari, escrivania, règim jurídic i protocols notariales) durant el primer terç del segle XIX insisteix en les afinitats i les diferències entre carlins i isabelins. La tercera part, més extensa, és una presentació cronològica del context històric i els notaris de les dues opcions polítiques que van exercir a Catalunya en els anys previs (1825-33) i sobretot durant la Primera Guerra Carlina, amb quatre exemples de demarcacions corresponents a les successives etapes de la confrontació: els partits judicials de Tremp, Berga, Igualada i Gandesa. El volum inclou un apartat final amb les conclusions i les línies obertes d'investigació, un apèndix documental i la bibliografia consultada, que dóna suport a les notes a peu de pàgina que apareixen al llarg del treball, abundants i precises. Malgrat tot, un índex onomàstic i toponímic podria haver facilitat la consulta dels nombrosos notaris i els llocs de residència que surten esmentats al llarg d'aquesta monografia.

L'estudi es fonamenta en fonts documentals i bibliogràfiques. Els arxius consultats són d'àmbit general, comarcal, local i privats i estan ubicats a Catalunya, però també hi ha referències a l'Arxivo General Militar de Segovia; a destacar, l'Arxiu de la Corona d'Aragó (fons notarial i de la Reial Audiència), l'Arxiu Nacional de Catalunya i els arxius comarcals de l'Anoia, Alt Penedès, Bages, Baix Llobregat, Pallars Jussà i Solsonès. Pel que fa a la naturalesa de les fonts, són fonamentalment notariales i governatives, però també hi ha expedients personals custodiats a l'arxiu mili-

tar esmentat, fonts judicials, patrimonials, etc. De fet, una de les afirmacions de Joan-Xavier Quintana és que podria haver nombrosos manuals notariais integrats als arxius patrimonials dels descendents dels antics propietaris d'escrivanies extintes durant la Primera Guerra Carlina. D'altra banda, l'autor també ha tingut accés a la col·lecció d'impresos Fullets Bonsoms de la Biblioteca Nacional de Catalunya i a publicacions periòdiques de tipus oficial: el *Boletín Oficial de la Provincia de Barcelona*, la *Gaceta de Madrid* i, pel que fa a l'àmbit carlí, *El Restaurador Catalán* (hereu d'*El Joven Observador*).

La historiografia sobre l'actuació dels notaris durant el primer carlisme és escassa i Joan-Xavier Quintana posa de manifest que els estudis sobre el conflicte militar contenen poques referències. Més enllà de les memòries de testimonis favorables a Carles Maria Isidre, posteriors a la contesa, i de les fonts bibliogràfiques més clàssiques, alguns treballs reconeixen l'existència d'una Administració pública a la reraguarda carlina, amb els seus funcionaris: *La Primera Guerra Carlina a Catalunya. El Comte d'Espanya i la Junta de Berga* (1956), obra de Ferran de Sagarra i Siscar; *Déu, pàtria i fam. El primer carlisme a Catalunya* (1995), de Pere Anguera; i *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya* (1999), escrita per Manuel Santirso Rodríguez. Aquest darrer historiador proporciona també un recull documental força interessant dels esborranys produïts per l'alt organisme polític del carlisme, amb presència de professionals del notariat: *Els Acords Reservats de la Junta de Berga (1837-39)*, obra editada el 2005 per l'Institut Municipal de Cultura de Berga. No podem oblidar tampoc els articles sobre els notaris de la Primera Guerra Carlina: els O'Callaghan de Benissanet; Miquel Martí i Boronat, escrivà carlí que exercia a Tarragona, i la notaria de Pobla de Lillet de Caietà Carbonell i Jolí, aquest darrer estudiat per Josep Maria-Tomàs Grau i Pujol i publicat a la revista *L'EROL* (1993, núm. 40).

Un segon apartat de *Notaris carlins a Catalunya (1833-1840)* està dedicat als aspectes generals del món notarial al Principat a principis del segle XIX. L'autor destaca que en aquella època encara estava vigents els privilegis d'origen medieval recollits en les Constitucions catalanes, els quals no van ser modificats expressament pel Decret de Nova Planta; tot i així, el fet que suprimís les «prohibicions d'estrangeria» en els càrrecs públics va facilitar l'entrada a la Corona d'Aragó dels escrivans i el dret notarial castellà, amb els seus usos i costums diferents. Al llarg del segle XVIII, la llengua espanyola va esdevenir vehicular i majoritària en l'Administració de justícia i en els assumptes governatius; però fins la Llei del Notariat de 1862 no serà imposada a totes les escriptures notariales, tants públiques com privades. D'altra banda, la introducció del model castellà va permetre les escriptures notariales guanyar en claredat i en seguretat jurídica: les lleis de 1736 i 1755 establiren a Catalunya l'eliminació de les abreviatures i les inhibicions de parts dels contractes, una ortografia regular i calligrafia comprensible, els índexs en els protocols i el paper segellat. Pel que fa a l'aplicació que feien els fedataris públics del règim jurídic vigent, durant la Primera Guerra Carlina els fedataris públics van mantenir la legalitat existent heretada de Ferran VII, però a partir de 1836 els de signe carlí van optar per ometre les noves lleis liberals que començava a dictar el govern d'Isabel II.

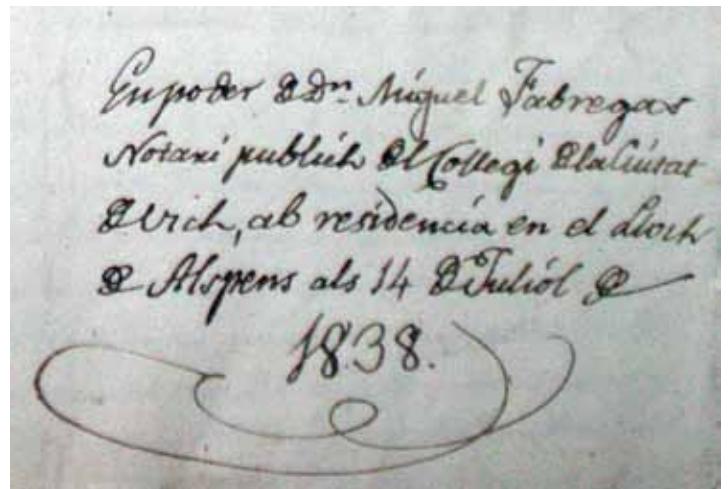
Els manuals notariais, tot i que sovint necessiten l'acarament amb les dades històriques, ajuden a distingir si ens trobem davant d'un escrivà cristí o d'un parti-

La publicació dels Acords reservats ha suposat una important aportació historiogràfica.

dari del carlisme. L'element diferenciador principal és l'ús de paper timbrat carlí, present només a partir d'abril de 1837 i no en tots els casos, però que no té sentit trobar mai en un protocol isabelí. A l'interior dels relligats, trobem referències al lloc d'atorgament de les escriptures, el que demostra la mobilitat dels notaris en un context de guerra, però són les diligències de tancament les que situen aquests professionals inequívocament en una localitat en un moment concret; òbviament, les al·lusions al titular de la Monarquia o al candidat Carles Ma-

les ordres de l'Estat i escrivien les seves respostes. La seva importància durant la Primera Guerra Carlina va ser cabdal, principalment perquè eren ells qui podien optar per no obeir les instruccions de l'administració isabelina i acatar només les de la Junta Superior carlina, cosa que indicaria que la població estava amb la facció absolutista. Sovint eren a la vegada notaris públics de la localitat, però durant el segle XIX els governs liberals van intentar acabar amb aquesta compatibilitat per treure'ls poder i reforçar així l'autoritat de l'Estat. Quan la localitat on exercia era també cap de partit judicial, l'escrivà municipal era, a més, notari judicial i de la Comptadoria d'hipoteques, un registre general de les escriptures de la demarcació sobre transmissions de béns immobles. Altres institucions també tenien els seus escrivans, com ara les juntes de corregiment i l'exèrcit.

La Primera Guerra Carlina o Guerra dels Set Anys es va inici-

Diligència del notari carlí Miquel Fàbregas d'uns capítols matrimonials el 1838. ARXIU PRIVAT CAN PRAT. SANT BOI DE LLUÇANÈS.

ria Isidre i la presència de determinades institucions o aspectes legals són elements distintius que també cal tenir molt en compte.

Els notaris institucionals tenen un especial protagonisme al llibre de Joan-Xavier Quintana. Els secretaris municipals s'encarregaven de redactar els documents del govern local i eren l'enllaç amb els òrgans superiors del Principat, atès que rebien directament

ar a Catalunya la tardor de 1833, amb els aixecaments fracassats de Prats de Lluçanès (Osona) i Tortellà (Garrotxa). Entre aquell hivern i l'estiu de 1835, nombroses partides de carlins es van moure amb relativa facilitat entre els pobles no fortificats de l'interior del Principat, inclòs l'Alt Berguedà; per aquest motiu, el govern isabelí va crear al febrer de 1834 la Milícia Urbana per localitats per sobre dels 700 i després 500 «veïns». L'abril de 1837 els carlins van ocupar Solsona i la van convertir en la seva primera capital estable a Catalunya. El 13 de juli-

Timbre carlí del paper segellat oficial sortit de l'obrador berguedà de Josep Trullàs, impressor oficial de la Reial Junta Superior Governativa.

ARXIU MUNICIPAL DE PRATS DE LLUÇANÈS. FONS FAMÍLIA BLANCH.

Diligència del notari carlí de Berga Joaquim Claris Pascual en una escriptura de la família Blanch de Prats de Lluçanès.

ARXIU MUNICIPAL DE PRATS DE LLUÇANÈS. FONS FAMÍLIA BLANCH.

ol, el nou comandant general Antonio de Urbiztondo al capdavant de l'exèrcit carlí va apoderar-se de la plaça forta de Berga, que esdevé centre polític i administratiu del carlisme al Principat; en pocs dies, va sotmetre les poblacions de Gironella, Prats de Lluçanès i Bagà. Finalment, l'estiu de 1839 el Conveni de Bergara posà fi, en part, a una contesa que havia afectat especialment el País Basc, Navarra, el Maestrat i bona part de Catalunya. Tot i així, al Principat, les tropes carlines van prosseguir les seves accions militars i, a partir del juny de 1840, amb el general Ramon Cabrera fins la batalla de Berga del 4 de juliol de 1840.

Precisament el darrer capítol, «La Primera Guerra Carlina a Catalunya i el món notarial», segueix l'evolució del conflicte i descriu la trajectòria política i professional de més de cent es-

crivans: privats i institucionals; isabelins, carlins i sense adscripció ideològica. La depuració de funcionaris públics afins al carlisme iniciada des de finals del regnat de Ferran VII va facilitar que alguns notaris participessin en les primeres revoltes de 1833; dos anys després, es creaven alguns ajuntaments afins dispersos i moltes escrivanies en territori isabelí van quedaven desertes pel entrebancs de la guerra i la pressió continuada dels insurgents, com ara al partit judicial de Berga. L'expansió del conflicte fins al litoral a partir de 1836 va propiciar les primeres passes del govern liberal per controlar l'activitat notarial (com ara l'obligació d'enviar tots els índexs dels protocols) i més notaris s'adheriren al bàndol carlí. Tomàs Agustí, notari de Berga (1834-36), va ser empresonat per la seva vinculació al carlisme a les torres de Canaletes de Barcelona, però va aconseguir fugir i s'uní a les files carlines, fins que va morir en combat al mes de novembre. Al juliol de 1837, l'esmentada ocupació absolutista de la capital del Berguedà va permetre que s'hi

traslladés la Junta Superior Governativa del Principat, augmentat la demanda de funcionaris i fedataris públics, que haurien de fer servir el nou paper segellat de a nom de «Carles V». Altres notaris, en canvi, es van mantenir, aparentment, aliats al conflicte. Joaquim Claris i Pasqual va continuar a la seva notaria de Berga, com a secretari municipal, escrivà del jutjat i de la Comptadoria d'hipoteques, ja que la seva honestedat i professionalitat eren reconegudes per isabelins i carlins. Els darrers anys de la guerra i el Conveni de Bergara de 1839 no van provocar, en un principi, el retrocés de les forces carlines a Catalunya, que van bloquejar moltes places fortificades al llarg d'aquell any i seguien operant des de les seves notaries a territoris com el partit judicial d'Igualada. Finalment, després de la conclusió de la guerra al juliol de 1840, la Reial Audiència va suspendre una bona part dels escrivans del Principat que havien estat carlins (com per exemple al partit de Gandesa), tot i que molts serien restituïts pocs anys després.

Pel que fa als elements històrics, Joan-Xavier Quintana aconsegueix aportar les seves conclusions, encara que reconeix l'existència de temes encara pendents. El posicionament polític dels notaris canvia al llarg del conflicte armat, per la qual cosa cal examinar amb atenció els plets i els expedients governatius de la Reial Audiència. A més, està demostrat que hi va haver un entramat d'escrivans carlins que es protegien; per això la majoria de trasllats tenien com a destinació les localitats on residien els seus parents. En tot cas, les xarxes d'influències locals van prevaldre sobre el poder de les autoritats superiors carlines i isabelines; així doncs, molts responsables d'ajuntaments catalans van mentir en les seves declaracions sobre l'activitat política dels fedataris públics locals davant la Reial Audiència, per no perjudicar-los. Resten comprovar altres aspectes, com ara les dades nominals i de residència dels notaris, atesa la inexactitud de les fonts documentals; concretar les relacions de parentiu entre les seves famílies i confirmar fins a quin punt l'adscripció política va determinar l'exercici de l'ofici.

En definitiva, *Notaris carlins a Catalunya (1833-1840)* constitueix un punt de partida imprescindible per conèixer el paper dels escrivans catalans durant la Primera Guerra Carlina i, molt especialment, aquells que directament o indirecta van estar al bàndol del pretendent Carles Maria Isidre. En tot moment, l'autor d'aquest treball d'investigació ens recorda que la història del notariat no és només la història dels seus professionals sinó també la del seu entorn històric; i és que les persones dipositàries de la fe pública sempre han estat condicionades per les particularitats del seu ofici i per la seva època, especialment en un context bèl·lic.

Carlos Pizarro Carrasco